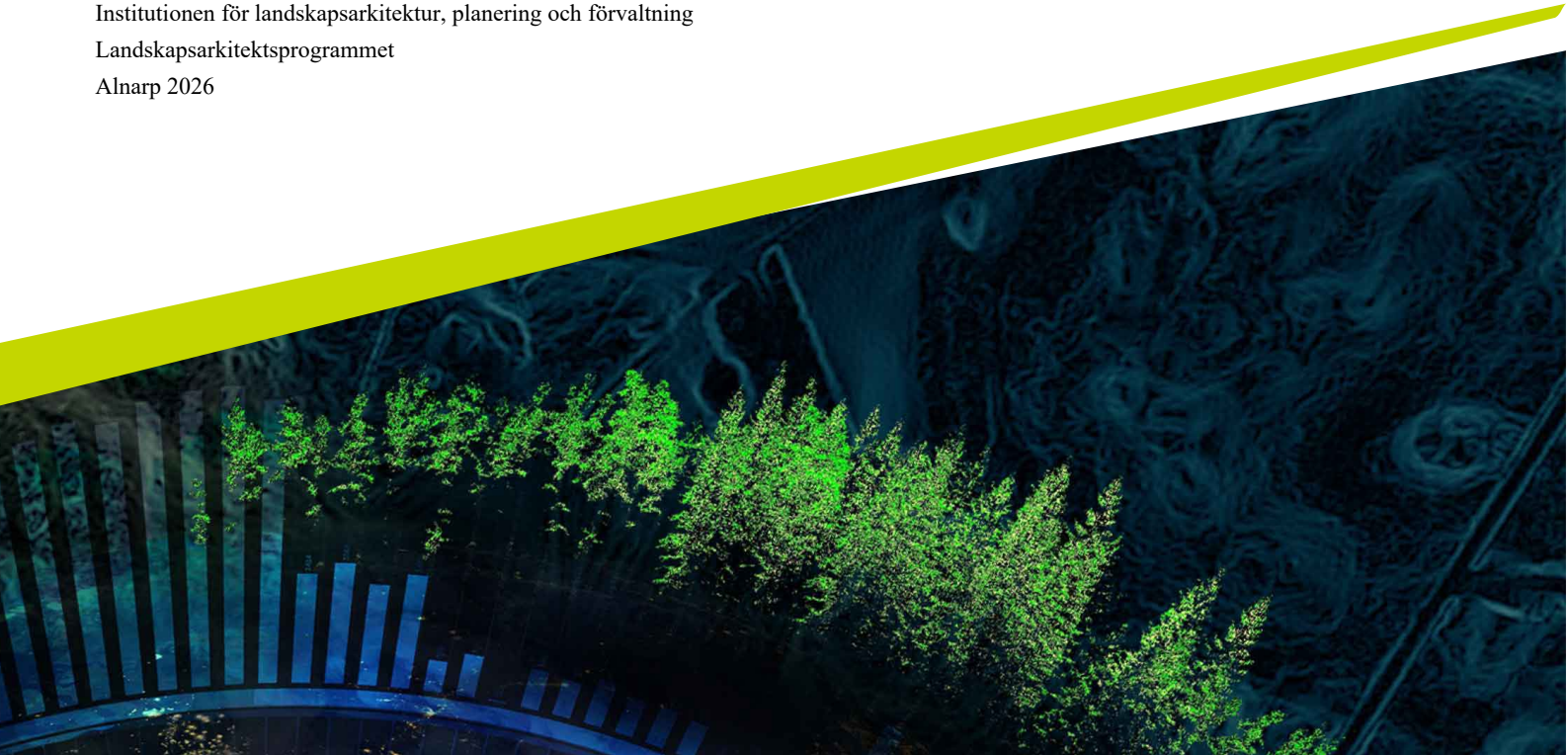
Japansk trädgårdskonst i väst

En studie av en japansk trädgård i Sverige och dess potential som hälsofrämjande miljö

Charinya Boonsawa

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektsprogrammet
Alnarp 2026

Japansk trädgårdskonst i väst. En studie av en japansk trädgård i Sverige och dess potential som hälsofrämjande miljö

Japanese Garden Design in the West. A study of a Japanese garden in Sweden and its potential as a health-beneficial environment

Charinya Boonsawa

Handledare:	**Anna Bengtsson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för människa och samhälle**
Examinator:	Stefan Lindberg, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0845
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2026
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Nyckelord:	Japansk trädgårdskonst, japanska naturuppfattningar, hälsofrämjande miljö

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Det finns många som har stöttat mig genom detta arbete som jag vill tacka för.

Först och främst vill jag tacka mina vänner Amanda och Andy som har stöttat mig helhjärtat under hela processen. Jag vill även tacka min syster Jasmine som alltid finns där för mig.

Jag vill speciellt tacka min handledare Anna Bengtsson som alltid spred starkt engagemang och på många sätt hjälpte mig att organisera mina tankar.

Jag vill sist men inte minst tacka alla som deltog i seminarierna för trevliga stunder och för era goda insikter.

Jag har alltid varit fascinerad av japanska trädgårdar och det har därför varit betydelsefullt för mig att kunna fördjupa mig. Nu hoppas jag på att en dag få förverkliga min dröm om att besöka en japansk trädgård i Japan!

Sammandrag

Japanska trädgårdar har länge inspirerat och influerat landskaps- och trädgårdsarkitekter i västvärlden. Förutom deras karaktärsfulla estetiska kvaliteter, finns det samtidigt en enkelhet där de viktigaste elementen från naturen lyfts fram. Det finns mycket att ta lärdom av från den japanska trädgårdskonsten. Den erbjuder inte bara inspiration till formgivning, utan har även visat sig ha positiva effekter på människors hälsa och välbefinnande.

Denna kandidatuppsats syftar till att undersöka hur japanska trädgårdar i Japan skiljer sig från de i väst och vad som kännetecknar japansk trädgårdskonst. Vidare behandlas hur dessa ideal har tillämpats vid gestaltningen av en trädgård i Sverige och slutligen hur japansk trädgårdskonst kan bidra till skapande av hälsofrämjande miljöer i en västerländsk kontext.

Studien består av två delar: en litteraturstudie och en platsstudie. Detta möjliggör en tvärkulturell förståelse. Litteraturstudien bygger på verk från författare med erfarenhet av trädgårdsdesign i både japanska och europeiska sammanhang. Detta möjliggör en tvärkulturell förståelse. Platsstudien genomfördes i Japandalen i Göteborgs botaniska trädgård. Där analyserades utformningen för att ta reda på vilka gestaltningsprinciper som kan ha inspirerats från den japanska trädgårdskonsten. För att undersöka de potentiella hälsofrämjande effekterna tillämpades Patrik Grahns åtta upplevelsevärden som analytiskt verktyg.

Resultaten visar att japanska trädgårdar tolkas ofta tolkas estetiskt av västerlänningar, vilket kan göra att de filosofiska och kulturella idéerna faller i glömska. Detta påverkar autenticiteten och trädgårdarnas långsiktiga skötsel. I Japandalen identifierades flera japanska gestaltningsprinciper och tyder på att trädgårdskonsten kan tillämpas i västerländska sammanhang och även främja hälsan och välmående för människor som använder platsen.

Nyckelord*: Japansk trädgårdskonst, japanska naturuppfattningar, hälsofrämjande miljö.*

Abstract

Japanese gardens have long inspired and influenced landscape and garden architects in the West. Besides their distinctive aesthetic qualities, there is also a simplicity in which the most essential elements of nature are highlighted. There is much to learn from Japanese garden design. It not only offers inspiration for design but has also been shown to have positive effects on human health and well-being.

This bachelor's thesis aims to investigate how Japanese gardens in Japan differ from those in the West and what characterizes Japanese garden design. It also discusses how these ideals have been applied to the design of a garden in Sweden. Finally, it examines how Japanese garden design can contribute to the creation of health-promoting environments in a Western context.

The study consists of two parts: a literature study and a site study. The literature study is based on works by authors with experience in garden design, in both Japanese and European contexts. This enables a cross-cultural understanding. The site study was conducted in Japandalen at the Gothenburg Botanical Garden. There, the design was analyzed to determine which design principles may have been inspired by Japanese garden art. To investigate the potential health-promoting effects, Patrik Grahn's eight perceived sensory dimensions were applied as an analytical tool.

The results show that Japanese gardens in the West are often interpreted aesthetically, which may result in lack of attention to the philosophical and cultural ideas. This affects both the authenticity and the long-term maintenance of the gardens. In Japandalen, several Japanese design principles were identified, suggesting that Japanese garden design can be applied in Western contexts and promote health and well-being for people using the space.

Keywords*: Japanese garden art, Japanese perceptions of nature, health-promoting environments.*

Innehållsförteckning

1. Inledning 7
1.1 Bakgrund 7
1.1.1 Den japanska trädgården som inspirationskälla 7
1.1.2 Tidigare studier av japanska trädgårdar som hälsofrämjande plats 8
1.1.3 Beskrivning av de åtta upplevelsevärdena 9
1.2 Mål och syfte 11
1.2.1 Frågeställningar 11
1.3 Avgränsningar 11
1.4 Material och metod 11

2. En introduktion till japanska trädgårdar 13
2.1 Japan möter väst 13
2.1.1 Inte som i Japan 13
2.2 Den japanska naturuppfattningen 13
2.3 Japansk trädgårdskonst 14
2.3.1 Designprinciper 14
2.3.2 Designtekniker 15
2.3.3 Designelement 17

3. Platsstudie av Japandalen i Göteborgs Botaniska Trädgård 19
3.1 Bakgrund 19
3.2 Gestaltning – principer, tekniker och element 20
3.3 Upplevelsevärden 26

4. Diskussion 28
4.1 Metoddiskussion 31
4.2 Slutsats 31

Referenser 32

Bildkällor 34

1. Inledning

Japanska trädgårdar har under lång tid inspirerat landskapsarkitekter och trädgårdsarkitekter i västvärlden. Förutom de karaktärsfulla estetiska kvaliteter som dessa erbjuder, finns det samtidigt en enkelhet där de viktigaste elementen från naturen valts ut. Genom att studera sambandet mellan synintrycket och hjärtpulsen har forskningar i Japan visat på att denna trädgårdstyp resulterat i hälsofrämjande effekter hos olika människor (Goto et al. 2020; Goto et al. 2016). Däremot är japanska trädgårdar i västvärlden inte likvärdiga med de i Japan därför att gestaltningsprinciperna utgör en stark symbolik med Japans filosofiska, religiösa och kulturella principer (Keane 1996). I denna kontext syftar väst eller västvärlden främst på Norden. För den som inte är väl insatt i den japanska kulturen kan dessa principer vara svåra att ta till sig, men hur har dessa tolkats och applicerats i väst? Vi alla har vår egen uppfattning av naturen och vill uppnå olika saker när vi besöker den. Beroende på ens emotionella tillstånd känner vissa ibland sig för att vara social och andra stunder sitta ensam för återhämtning. För många människor i världen upplevs japanska trädgårdar som rofyllda men då kan man fråga sig om en sådan trädgård i Sverige kan bidra till positiva effekter för välmående och hälsa?

I denna uppsats kommer jag att undersöka hur trädgårdar i Japan skiljer sig från de i väst, vad inom japansk trädgårdskonst som är viktig för gestaltningen, hur trädgårdskonsten har inspirerats och applicerats i en svensk kontext, samt undersöka om japanska trädgårdar kan uppnå hälsofrämjande värden. I den första delen av uppsatsen presenteras japansk trädgårdskonst som inspirationskälla, tidigare studier av japanska trädgårdar som hälsofrämjande plats och slutligen Patrik Grahns åtta upplevelsevärden. Många japanska begrepp som ibland är svåra att översätta till svenska förekommer i uppsatsen och skrivs i kursiv stil.

1.1 Bakgrund

1.1.1 Den japanska trädgården som inspirationskälla

I tätbebyggda japanska storstäder har behovet av att, i mycket trånga utrymmen, skapa rofyllda miljöer med intryck av natur varit av stor betydelse (Holm 1996). Länge har dessa små miljöer fått utvecklas och ta form i Japan. Behovet av att få uppleva stillhet och natur blir allt större i alla städer runtom i världen och därför kan erfarenheter från Japan appliceras även i andra länder (Holm 1996). Holm (1996) sammanfattar detta väl i sina förord från sin bok *Inspiration från japanska trädgårdar*:

> Den japanska trädgårdskonsten har en grundsyn som är användbar också i andra länder. Bakom den för oss kanske litet ovana österländska framtoningen finns universellt accepterande principer för formgivning och komposition. Vi kan lära oss mycket av den japanska trädgårdskonstens rofyllda enkelhet och förmåga att ge ett intryck av natur även i ytterst begränsade utrymmen (Holm 1996:7).

I Europa och USA har det länge varit populärt med japanska inslag både i privata trädgårdar och offentliga parker, men många av dessa uppfyller inte en autentisk känsla (Holm 1996). Det finns olika orsaker till detta. En av orsakerna beror på att skötsel är svår att genomföra i våra arbetsförhållanden då det i en japansk trädgård hela tiden måste vårdas regelbundet med ytters noggrannhet. En annan orsak är att det finns en missuppfattning kring att det är ornamenten eller så kallade designelementen som gör en trädgård japansk (Holm 1996; Keane 1996). Nakane (2006) presenterar *matsu* (tallar), *ishodoro* (stenlyktor) och *tsukubai* (vattenkar) som några exempel på sådana element. Enligt Nakane (2006) har dessa visserligen haft viktiga roller inom traditionell japansk trädgårdskonst men idag anses de lika stereotypiska som Fuji-berget och krysantemum. Även i Japan förekommer stereotypiska, överdekorerade anläggningar utanför vissa hotell och restauranger för att locka till sig turister (Holm 1996). Holm (1996) menar på att det kan ha bidragit till de missuppfattningar som finns.

Genom att kombinera traditionell japansk trädgårdskonst med modern arkitektur i väst, kan det bildas ett fruktbart möte mellan det gamla och det nya. Ett sätt som detta visar sig på är när trädgårdslandskapet är gestaltat för främst observation, ofta på sådana platser som inte ska beträdas (Holm 1996). Vanligtvis är dessa ytor anknutna till huset och användas lämpligen i slutna rum. Detta kan vara olika former av innergårdar såsom atrium och påminner mycket om traditionella japanska innergårdar som kallas *tsuboniwa.* Dessa rum, som uppfyller behovet av avskildhet och rofylldhet, kunde även vara i anknytning till större trädgårdar (Holm 1996).

Från trädgårdstypen *tsuboniwa* finns det mycket lärdom att hämta (Holm 1996). På bara en liten yta kan en sådan trädgård skapa en känsla av rymlighet på olika sätt. Genom att placera in ett träd högre än huset själv kan det förstärka intrycket av att trädgården är en del av ett större sammanhang (Holm 1996). Liknande resultat kan uppnås med hjälp av färggradienter hos växter. Genom att sätta mörkare växter i bakgrunden och ljusare i förgrunden, kan intrycket av djup skapas (Holm 1996). Inspiration från *tsuboniwa* kan hjälpa designers och landskapsarkitekter att göra något med de svåranvända ytorna kring byggnaderna.

1.1.2 Tidigare studier av japanska trädgårdar som hälsofrämjande plats

Studie från 2016 – effekter hos dementa personer

Genom att studera sambandet mellan synintryck och hjärtpuls har forskning i Japan visat på att denna trädgårdtyp resulterat i rehabiliterande effekter hos olika människor (Goto et al. 2020; Goto et al. 2016). Japanska trädgårdar kan bidra till bättre hälsa (Goto et al. 2016). År 2016 bedrevs en studie där dementa patienter i Japan fick observera en japansk trädgård under olika förhållanden, som beskrivs i nästa stycke (Goto et al. 2016). Trädgården befann sig på en takterrass på sjunde våningen. Den japanska trädgården anlades senare men ursprungligen var trädgården bestående av ett trädäck, räcken, växter och belysningsarmatur. Allt var symmetriskt placerat till skillnad från den senare asymmetriska japanska trädgården, vilket visade sig vara en viktig faktor. I detta fall är en japansk trädgård en abstrakt naturalistisk trädgård med växter, stenar, vattenkar och stenlyktor, det vill säga element som ofta associeras med japansk stil (Goto et al. 2016). Dessutom klassades trädgården som en zen-trädgård. Zen-trädgårdar är skapade för meditation och för att observeras på kort avstånd eftersom trädgården är en abstraktion av naturen utformad i en liten skala (Goto et al. 2016).

Bakgrunden till studien från 2016 (Goto et al.) var en tidigare studie i ett vårdhem i USA, som skrev en rapport om att effekten av att titta på en japansk trädgård gav ett resultat på betydligt lägre hjärtfrekvens, stimulering av korttids- och långtidsminnet och förbättrat humör. Det var dock oklart om dessa effekter orsakades av den japanska utformningen eller om det i stället påverkades av att designen upplevdes obekant för västerlänningarna. I studien från 2016 (Goto et al.) utfördes därav en liknande undersökning, men med japanska dementa patienter på ett sjukhus i Japan. Patienternas synintryck och hjärtpuls studerades och de fick titta på platsen under följande förhållanden: (a) öppen utsikt mot platsen före anläggning av japansk trädgård, (b) öppen utsikt mot den japanska trädgården, (c) utsikt mot den japanska trädgården genom en stängd glasdörr, (d) utsikt mot den japanska trädgården genom en stängd glasdörr med adderad doft av krysantemum (Goto et al. 2016). Förhållande (a) användes som kontroll. Det visade sig att det var mer stimulerande för ögonen att uppleva den japanska trädgården än kontroll-platsen, samt att patienterna fick minskad hjärtpuls och förbättrat humör. Det gav också olika effekter beroende på de olika förhållandena.

Goto et al. (2016) beskriver att asymmetrin i den japanska trädgården gjorde miljön mer komplex. En symmetrisk plats är ofta förutsägbar eftersom det finns en viss repetition i det hela. Komplexiteten stimulerade hjärnan till att vilja utforska flera riktningar. Processen att ta in alla intryck och tolka miljön under en längre tid lugnade också patienterna. Det fanns därav en korrelation mellan synintrycket och hjärtpulsen. Hjärtpulsen var högre när patienterna fick titta på trädgården genom en stängd glasdörr, men ingen skillnad märktes när doft av krysantemum adderades när dörren var stängd (Got et al. 2016).

Studie från 2020 – effekter hos unga personer

Ytterligare en studie utfördes på Nagasaki University och i detta fall undersöktes studenternas synintryck och hjärtpuls vid observation av en japansk trädgård samt en symmetriskt arrangerad örtträdgård (Goto et al. 2020). Majoriteten av studenter var obekanta med japanska trädgårdar men alla hade naturintresse. Även här blev hjärtpulsen betydligt lägre av att titta på den japanska trädgården i motsats till kontroll-platsen. Humöret förbättrades i de båda trädgårdarna men det fanns olika mönster i hur ögat rörde sig. I den japanska fanns det fler kommentarer kring tolkningar av platsen och fler gamla minnen väcktes. Goto et al. (2020) refererar till *the affordance theory* av Gibson från 1950, att världen uppfattas inte bara genom formerna av objekt utan också genom en betraktares kopplingar till tidigare livsupplevelser.

Symboliken och idealiseringen av naturen i en japansk trädgård får hjärnan att bilda egna tolkningar och fick studenterna att minnas fler bilder av landskap. I kontrast till en symmetriskt arrangerad örtträdgård, var örtträdgården för strikt i formen med sina rektangulära odlingslådor vilket inte gav mycket utrymme för hjärnan att skapa egna tolkningar (Goto et al. 2020). Goto et al. (2020) förklarar vidare att när hjärnan är i processen att återkalla ett minne undersöker ögonen miljön en längre tid, vilket minskar hjärtfrekvensen och framkallar en känsla av komfort.

1.1.3 Beskrivning av de åtta upplevelsevärdena

Eftersom japanska trädgårdar som hälsofrämjande miljö ska undersökas i denna uppsats har jag valt att använda Patrik Grahns åtta upplevelsevärden, även kallad parkkaraktärer, som en bedömningsmetod. För att inte begränsa mig till parker har jag valt att hålla mig till ordet upplevelsevärden då det syftar mer allmänt på olika grönmiljöer. I detta stycke beskrivs en kort bakgrund till hur upplevelsevärdena tagits fram och dessutom sammanställs de i en tabell (se figur 1) baserat på förklaringar från olika artiklar.

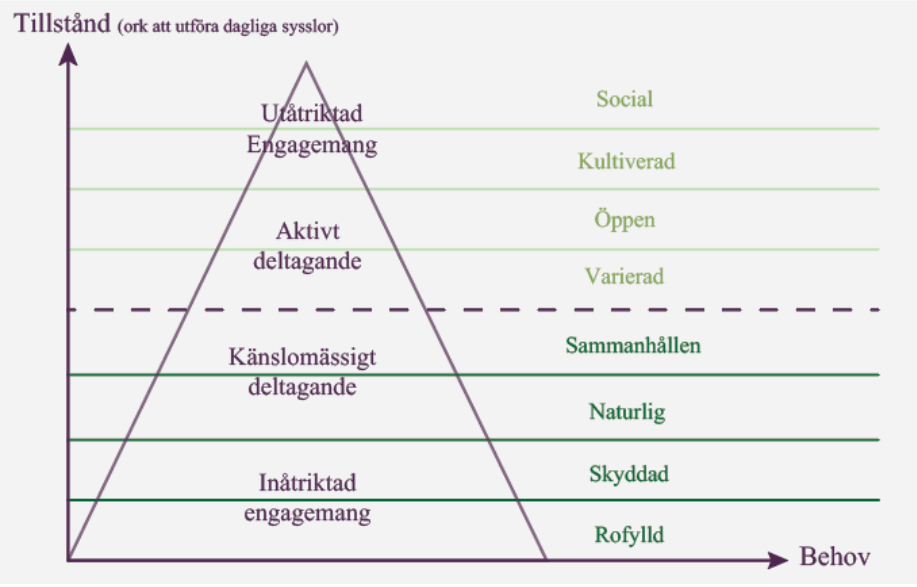
På Sveriges lantbruksuniversitet har det i över trettio år bedrivits forskning på vilka egenskaper som skulle kunna berika människors vardag i utemiljön (Grahn et al. 2024). Med hjälp av genomföranden av omfattande enkätundersökningar som sedan sammanställts, grupperats och vidareutvecklats har det tagits fram åtta upplevelsevärden eller Perceived Sensory Dimensions, PSD (Grahn & Stoltz 2021). De åtta upplevelsevärdena presenteras som en konceptuell modell för landskapsarkitekter, arkitekter, designers och stadsplanerare. Dessa är kriterier och beskrivningar som ger en ökad förståelse för hur en grönmiljö som bidrar till välmående kan se ut. Meningen är att använda modellen som ett verktyg för att forma grönmiljöer i staden.

Även andra delar av världen har undersökt detta och har fått liknande resultat vilket tyder på att PSD fungerar mer eller mindre universellt (Grahn & Stoltz 2021). Människokroppen har ärvda fysiska och psykiska funktioner som behöver stimuleras för att bibehålla hälsan (Grahn et al. 2024). Tolkning av omgivningen sker ständigt i kroppen. Gröna multisensoriska utemiljöer, det vill säga en miljö som stimulerar flera sinnen samtidigt, erbjuder möjligheten för hjärnan att stimuleras och utvecklas eftersom naturen kan aktivera komplexa interaktioner med våra kroppars ärvda funktioner. Sådana miljöer har visat sig påverka kroppens läkningsprocesser, hjärnans struktur och funktioner samt minskar stress och mental trötthet. I tabell 1 har jag sammanställt beskrivningar av de åtta upplevelsevärdena.

Upplevelsevärdena (PSD) (Bengtsson et al. 2024:117, Grahn & Stoltz 2021)	**Beskrivning** (Bengtsson et al. 2024:117, Grahn & Stoltz 2021)
1. Naturlig	Att området är, ser ut att vara, spontant bildad med möjligheter till fascination och upptäckter.
2. Kultiverad	Platsen manifesterar essensen av kultur, såsom skulpturer fontäner, arrangemang av blommor och prydnadsväxter. Refererar till all form av medveten mänsklig verksamhet. Kan ofta kopplas till mindre ytor, t.ex. ett torg.
3. Sammanhållen	Att området upplevs stort och har enhetlig struktur och innehåll. Individen ska kunna utforska och vandra runt i området länge.
4. Diversifierad	Beskriver diversitet, komplexitet och artrikedom. Finns variation i färger, textur och former. Innehåller strukturella element såsom stenar, växter och vatten.
5. Skyddad	Att området har attraktiva privata platser där individen kan koppla av, vara gömd men samtidigt känna trygghet och kan blicka ut över omgivningen.
6. Öppen	Att området innehåller öppna fält och utsikt, dvs. panoramabild: långa siktlinjer. Ska finnas rum för varierande aktiviteter.
7. Rofylld	Att området är tyst, lugnt, känns tryggt och upplevs som välskött. Individen ska kunna reflektera och vara helt i sina egna tankar.
8. Social	Möjligheten att mötas och umgås med andra, både för aktivt sociala möten men också bara för de som vill känna sig delaktiga på avstånd och observera.

Tabell 1. De åtta upplevelsevärdena och dess beskrivningar.

De åtta upplevelsevärdena kan i stort sett delas in i två delar: fyra restorativa och fyra stimulerande (Grahn et al. 2024). De restorativa kan ses som extra stödjande och hälsofrämjande för människor som är trötta och stressade, och ligger i botten av pyramiden. Dessa är: *rofylld, skyddad, sammanhållen* och *naturlig.* Högre upp i pyramiden representerar behov av stimulerande miljöer: *varierad, öppen, kultiverad* och *social.* Upplevelsevärdena sammanställs i Figur 1 en så kallad miljöstödspyramid (Grahn et al. 2024).

Figur 1. Upplevelsevärdena i förhållande till miljöstödspyramiden (Egen bearbetning efter Grahn et al. 2024).

1.2 Mål och syfte

Målet är att studera japansk trädgårdskonst och undersöka hur den har tolkats i väst och i Sverige, samt att ta reda på vilka hälsofrämjande upplevelsevärden som japanska trädgårdar kan erbjuda. Syftet är att studera en japansk trädgård i Sverige, samt reflektera kring dess potential för att främja hälsa.

1.2.1 Frågeställningar

Arbetet behandlar följande frågeställningar:

- Hur skiljer sig japanska trädgårdar i väst från de i Japan?
- Vad kännetecknar japansk trädgårdskonst?
- Hur har inspiration tagits från den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av en trädgård i Sverige?
- Hur kan japansk trädgårdskonst i en västerländsk kontext bidra till hälsofrämjande miljö?

1.3 Avgränsningar

Den japanska trädgårdskonsten är komplex och det finns mycket litteratur och många sätt att beskriva den. För att besvara frågeställningarna har jag valt att begränsa mig till litteratur som utfört undersökningar och jämförelser mellan Japan och väst. Enligt källorna syftar västerländsk kontext till både Europa och USA men i uppsatsen riktas främst förhållandet till Norden. Frågan om vad som kännertecknar japansk trädgårdskonst kan besvaras på mångtal olika sätt men i denna uppsats vänder jag mig främst till landskapsarkitekten Marc Peter Keanes bok *Japanese Garden Design* och trädgårdsarkitekten Christa Holms bok *Inspiration från japanska trädgårdar.*

1.4 Material och metod

För kandidatuppsatsen har två olika metoder valts ut för att besvara frågeställningarna: litteraturstudie och platsstudie. Litteraturstudien användes som metod för att undersöka vad en japansk trädgård är, vad som finns för bakomliggande tankar till dess form och funktion och dess relation till trädgårdskonsten i väst. Detta låg till grund för genomförandet av platsstudien. Platsstudien tillämpades för att ta reda på hur en trädgård i Sverige har inspirerats av japansk trädgårdskonst genom att titta på gestalningen samt göra en utvärdering av platsen som hälsofrämjande miljö.

Litteraturstudie

I litteraturstudien undersöktes följande frågeställningar:

- Hur skiljer sig japanska trädgårdar i väst från de i Japan?
- Vad kännertecknar japansk trädgårdskonst?

Litteraturen har bestått av vetenskapliga artiklar, populärvetenskapliga artiklar och böcker som främst behandlat ämnena: japansk trädgårdskonst, den japanska naturuppfattningen och hälsofrämjande grönmiljöer. Sökningstjänsterna Google, Google Scholar, Epsilon och Primo användes för sökning på internet. Epsilon och Google hjälpte mig att finna liknande arbeten som också berör japanska trädgårdar samt Patrik Grahns åtta upplevelsevärden. Patrik Grahns åtta upplevelsevärden valdes som verktyg för att studera platsen som potentiellt hälsofrämjande och användes för att utföra platsstudien. Japanska trädgårdar som hälsofrämjande miljö och de åtta upplevelsevärdena beskrivs i Bakgrunden.

Som en litteraturstudie har arbetet genomförts med fokus på:

- Hur trädgårdskonsten introducerades i väst och vilket sätt som västvärlden har inspirerats och applicerat delar av den.

- Kunskap om japansk trädgårdskonst med koppling till Japans kultur och folkets naturuppfattningar.
- Vad som kännertecknar japansk trädgårdskonst?

Två böcker har varit av särskild betydelse för arbetet: *Inspiration från japanska trädgårdar* av Christa Holm (1996) och *Japanese Garden Design* av Marc Peter Keane (1996), som tillsammans har gett mig målande beskrivningar av den japanska trädgårdskonstens bakomliggande tankar, stuktur och uppbyggnad. Böckerna har valts eftersom de kompletterar varandra genom att belysa den japanska trädgårdskonstens bakomliggande idéer och gestaltning ur olika perspektiv. Holm (1996) bidrar med beskrivningar av den japanska trädgårdstraditionens estetiska ideal och inspirationskällor, medan Keane (1996) erbjuder en struktuerad genomgång av trädgårdens designprinciper, designtekniker och designelement. Keanes indelning används som utgångspunkt för litteraturstudien och för att identifiera aspekter som sedan undersöks i platsstudien.

Platsstudie

Litteraturstudien låg till grund för platsstudien. Platsstudien behandlar följande frågeställningar:

- Hur har inspiration tagits från den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av en trädgård i Sverige?
- Hur kan japansk trädgårdskonst i en västerländsk kontext bidra till hälsofrämjande miljö?

Valet av trädgård genomfördes utifrån dessa kriterier:

- Trädgården skulle befinna sig inom ett rimligt avstånd för att kunna besökas av mig.
- Platsen skulle vara öppen för offentligheten för att nå en bredare målgrupp.
- Den skulle vara gestaltad av professionella trädgårdsgestaltare.

Utifrån kriterierna valde jag ut Japandalen i Göteborgs botaniska trädgård, ett projekt som har varit delaktig i japanska växters introduktion i Sverige på 1900-talet (Göteborgs botaniska trädgård, u.å).

Platsen bedömdes utifrån gestaltning och upplevelsevärden och baserades på mina egna erfarenheter som studerande landskapsarkitekt. Således utgjorde mina egna observationer och bedömningar en stor del, vilket beaktas i diskussionsdelen. Metoden bestod av tre delar: bakgrundsinformation om platsen, dess gestaltning och upplevelsevärden.

Del 1 - Bakgrund: Den första var en faktadel med information om trädgården genom litteratur och sökning på Google.

Del 2 – Gestaltning: Den andra delen var gestaltningen och redovisades med exempel från japanska trädgårdskonstens designprinciper, designtekniker och designelement skrivna i Keanes (1996) bok. Egna tagna bilder från platsen kommer att visas i denna del.

Del 3 - Upplevelsevärden: Tredje delen var en bedömning av vilka av Grahns åtta upplevelsevärdena som fanns på plats. Denna gjordes utifrån mina egna intryck baserade på om jag upplevde respektive kategori som *stark, medel* eller *låg* (Se tabell 3). Bedömningen stark innebar att upplevelsevärdet är något som alltid kan upplevas på platsen, medel innebar att upplevelsevärdet kunde upplevas i vissa tillfällen och slutligen lågt intryck betydde att upplevelsevärdet inte fanns.

2. En introduktion till japanska trädgårdar

2.1 Japan möter väst

Det första mötet mellan Japan och västvärlden var år 1542 eller 1543 när tre portugiser blåste i land med ett kinesiskt segelfartyg och handel med Portugal började bedrivas (Rudolph 1974). Senare följde länder som Nederländerna, England och Spanien dessa spår. Efter en rad oroväckande händelser som involverade européerna, bland annat ett försök att kristna den japanska befolkningen, tog det japanska styret beslutet år 1639 att stänga landets gränser från världen utanför (Rudolph 1974). Efter tvåhundra års total isolering tvingades Japan av amerikanskt militärt hot att öppna upp igen år 1854 och kring sekelskiftet var utbytet och påverkan mellan Japan och väst ömsesidig (Holm 1996). Från och med nu fick europeiska samlare och forskare tillgång till alla växtmaterial och trädgårdar och lade grunden för en ny era inom västerländsk trädgårdskonst. 1862 visades japansk bildkonst, konsthantverk och arkitektur upp för första gången i en världsutställning i London och väckte stor nyfikenhet. De nya intrycken från Japan kom vid en tidpunkt då det var intressant att leta efter nya uttrycksformer i europeisk konst, samtidigt som modernismen började ta form. En våg av japanintresse spreds över världen och senare har det sköljt över nya vågor flera gånger om. På 1900-talet inspirerades västvärlden av japansk kalligrafi och zen-buddhistiskt tuschmåleri, arkitektur, design och trädgårdskonst. Flera nordiska trädgårdsarkitekter skapade sina egna trädgårdar i medvetet japaninspirerad stil. De uppskattade enkelheten, harmonin och enhetligheten i japansk trädgårdskonst. Det som är gammal trädgårdstradition i Japan kunde den moderna arkitekturen i väst ta stor lärdom av (Holm 1996).

2.1.1 Inte som i Japan

Många av de tidiga japaninspirerade trädgårdarna i Europa anlades innan vi hade någon större kunskap om de designidéer som ligger bakom de olika inslagen i en klassisk japansk trädgård (Hobhouse 2002). Bland nya entusiaster blev det populärt med naturalistiskt inspirerade trädgårdar med vattendrag, men för att få dem att verkligen se japanska ut, fylldes de med stora stenblock, och stenlyktor, rödlackerade broar och tehus. Detta resulterade ofta inte i något autentiskt som de hade önskat. Faktum är att japanska trädgårdar är sparsmakade där ett centralt tema är ”less is more” (Hobhouse 2002). Uppfattningen av människans förhållande till naturen är olika i öst och väst på grund av skillnader i religion och filosofi (Holm 1996). I den västerländska judisk-kristna traditionen separeras naturen och människan tydligt åt, där naturen fanns för människan att utnyttja.

> ”Naturen skulle göra människan underdånig: den skulle odlas, bearbetas och utnyttjas.” (Holm 1996:12).

Även paradisbilden skiljer sig. Genom historien har det, på grund av inflytande från Kina och dess religioner, utvecklats flera typer av japanska trädgårdar, bland annat paradisträdgården som ska efterlikna Buddhas värld, på engelska kallad *the Pure Land* (*Jōdo*) och betyder det rena landet (Goto & Naka 2016; Keane 1996). Generellt är paradisträdgården en blandning av buddhistisk kosmologi, zen-buddhism, taoismens bild av paradiset och den urgamla naturtron shinto. Med andra ord är denna återspegling av flera religiösa övertygelser en av de mest utmärkande karaktärerna för japanska trädgårdar enligt Goto och Naka (2016).

2.2 Den japanska naturuppfattningen

För att bilda en uppfattning av vad designprinciperna inom japansk trädgårdskonst grundar sig på behöver jag vidare förklara den japanska naturuppfattningen.

Det finns ingen skarp gräns mellan naturen och människan i det japanska tänkandet. Däremot finns det en tydlig gräns mellan de japanska begreppen *uchi* och *soto*, ”inne” och ”ute”. Dessa begrepp är centrala för att förstå japanernas syn på världen. *Uchi*, som också betyder ”på insidan”, beskriver det som är ”vi”, en

individs sociala universum: släkten, vänner, kollegor och i ett större sammanhang hela japanska stammen och nationen (Holm 1996, s. 12). *Soto* symboliserar det som finns utanför *uchi* eller ”där ute” och kan vara potentiellt farlig och behandlas ofta med likgiltighet. Till den hör den *vilda naturen.* Trots att trädgården rent fysiskt ofta är utomhus klassificeras den som något som finns på insidan. I regel är den japanska trädgården väl inhägnad och skyddad från det där ute. Detta skiljer sig från europeiska trädgårdar, som oftast är placerade nära gatan och därmed erbjuder viss insyn (Holm 1996).

Den vilda naturen anses som oförutsägbar och har haft både god och ond inverkan på den japanska befolkningen, där risodlingen gynnats av kraftiga regn, samtidigt som landet många gånger genomgått naturkatastrofer som tsunamier, vulkanutbrott och jordbävningar (Holm 1996, Keane 1996). För att kunna leva med naturen behöver den kontrolleras (Keane 1996). Människan ses samtidigt som en del av naturen vilket grundar sig på den zen-buddhistiska tron och shinto. Enligt shinto är naturen också besjälad av gudar och andar, kallad *kami* (Holm 1996). Kami kan manifesta sig i fysiska fenomen som till exempel stenar, gamla träd, berg och vattenfall, men också i människor och djur (Holm, 1996). Det gudomliga, naturen och människan är en och samma enhet, och av lika värde. Japanerna har således en stor respekt men också fruktan för naturen. Genom att ta kontroll och plocka ut de viktigaste naturelementen och placera dem i trädgården, väl avgränsad från det vilda, kan naturen beundras.

2.3 Japansk trädgårdskonst

Trädgårdskonsten kan delas in i tre komponenter: designprinciper, designtekniker och designelement (Keane 1996). Designprinciper är de bärande idéer som skaparen vill förmedla och behandlar *varför* trädgården ska skapas. Designtekniker beskriver vilka metoder som används för att forma landskapet, med andra ord *hur* det ska utföras. Designelementen är *vad* trädgården ska bestå av, det vill säga de fysiska objekt som placeras in i trädgården. De tre komponenterna beskrivs huvudsakligen utifrån Keanes principer men för en ökad förståelse och för att visa att flera lyfter liknande beskrivningar, kompletteras information med andra källor.

2.3.1 Designprinciper

Två viktiga designprinciper

Att gestalta trädgårdar är en konstform där man skapar eller uttrycker skönhet, andlighet och känslor (Keane 1996). Det finns två grundläggande principer inom japansk trädgårdsdesign. Det första är att ta lärdom från naturen, och det andra, som en följd av detta, är att göra sin egen tolkning av den (Keane 1996). Japanska trädgårdar är sällan naturalistiska eller av vild karaktär. I Japan är trädgården en abstrakt avbildning av naturen, där de viktigaste naturelementen valts ut för att skapa det ideala naturlandskapet (Nakane 2006). I *Sakuteiki*, den äldsta skriften för japansk trädgårdsplanering, återfinns de två grundläggande principerna beskrivet i ett citat i Keanes (1996) bok:

> Recall the vistas of various famous places, select what attracts you and add your own interpretation. It is best to use this as a theme to design the whole of the garden while adding just the right amount of changes. (Keane 1996:118)

Avsikten är inte att kopiera naturen, utan handlar snarare om att värdera de lärdomar som naturen har om livet, universum och människans plats i det hela (Keane 1996). Exempel på lärdomar är formen på vindpinade tallar som symboliserar uthållighet, och årstidsomväxlingarna, att årstiden varar en kort tid och sedan försvinner snabbt, talar för oss om livets kortvarighet. Ytterligare en aspekt som Keane (1996) lyfter är vikten av personligt uttryck. Författaren menar att konst inte bara är en reflektion av de sociala och kulturella värdena utan ens individuella värden får också komma till uttryck.

Årstiderna

För japaner är det viktigt att leva i symbios med naturen. Det handlar om att kunna ta del av de upplevelsevärden som kommer med de fyra årstiderna och integrera dem i vardagslivet. Några kulturella traditioner kopplade till årstiderna som Nakane (2006) tar upp är *haruno-asabi* (picknick på våren) och *momiji-gari* (att gå på utflykt för att titta på höstbladens färger). I trädgården förstärks årstiderna med noggrant utvalda växter som ska symbolisera årstidsförändringarna. Friskt gröna nyutslagna blad och rosa körsbärsblommor är tecken på att våren ankommit. Viljan att ställa sig i den svalkande skuggan under höga träd hör ihop med sommaren. De starka bladfärgerna på hösten, i synnerhet lönnens röda blad, indikerar att naturen går i vila och för många japaner är detta en sentimental årstid (Keane 1996). Det finns ett japanskt ordspråk som säger att det enda som är permanent i vår värld är förändringen själv; att den är konstant. Årstidsväxlingarna visualiserar detta och konceptet har sedan länge fungerat som ett standardmotiv inom trädgårdsskötsel men också poesi och målning (Keane 1996).

Trädgårdsskötsel

Den japanska trädgården kräver intensiv skötsel (Keane 1996). Keane (1996) beskriver att till en början verkar skötseln och förvaltningen inte kvalificera som en designprincip eftersom trädgårdar vanligtvis utvecklas i tre separata stadier: först design, sedan anläggning och till sist förvaltning. I japansk trädgårdskonst hör förvaltningen ihop med utformningen. Brister i skötseln och förvaltningen kan förstöra designen (Keane 1996). En japansk trädgård bör vårdas med ytters noggrannhet (Holm 1996). Endast beskärning av träd och buskar kräver mödosamt arbete. Holm (1996) förklarar att det är den rätta attityden som avgör trädgårdens utformning. Det gäller att ha rätt attityd till arbetet även för de allra enklaste sysslorna. Fram till 1960-talet utfördes trädgårdsmästarutbildning på traditionellt vis och bestod av endast praktiskt arbete där lärlingen skulle följa mästarens arbete utan att ställa frågor. Lärlingsutbildningen var femton år lång. Enligt tradition behövde lärlingen upprepa de enklaste sysslorna ett otal gånger, de tre första åren, innan de kunde börja utföra nästa, lite svårare syssla. En sådan syssla kunde vara att rengöra mossan, stenarna och stenlyktorna upprepade antal gånger. Det handlade inte enbart om att uppnå yttre resultat, att platsen skulle se välvårdad ut, utan det var minst lika viktigt att lärlingen skulle uppnå en inre mognad (Holm 1996).

2.3.2 Designtekniker

Rumsligheter

Rumslighetsskapande eller rumsindelning är fundamentalt för att få en japansk känsla och bildas med hjälp av inhägnader, entréer, övergångar och passager (Keane 1996). Att det är viktigt med indelning av rum grundar sig och speglas i samhällets struktur eftersom japaner tenderar att definiera sig själva utifrån de sociala grupper som de tillhör, till exempel familjen, skolan och arbetsplatsen. Trädgården ska helt eller delvis skärmas av med en mur för att inte riskeras att förstöras av omgivande landskap (Keane 1996). Rumsindelningar finns även inne i trädgården och dessa brukar vara mer diskreta, som till exempel tunna bamburör som böjs till bågar. Entréer, portaler och övergångar används mellan de olika trädgårdsrummen (Keane 1996). Entréerna kan bestå av fysiska träportar. Övergångar kan vara symboliskt markerade som en stenstig som egentligen inte leder besökaren fysiskt någonstans men som hjälper hen att leda blicken in i landskapet.

I mellanrummen finns det något som kallas *ma*, ett litet ord men ett mycket komplext begrepp. *Ma* beskriver olika former av rymd och kan handla om fysisk och social rymd eller tidens rymd eller en kombination av dessa (Keane 1996). Det kan även ses som volymer som utgör tomrummen eller mellanrummen. Ett av flera sätt som begreppet definieras av Keane är:

> ” Ma is the result of the events or objects that ”frame-out” a void and cause it to be.”. (Keane 1996:132)

Det innebär att mellanrummet som skapas ska utgöra själva fokus i gestaltningen. *Ma* finns till exempel i de tysta pauserna i japansk musik och i den sociala distansen i olika sociala hierarkier (Keane 1996). Inom trädgårdskonsten används *ma* till exempel genom att skapa upplevelser av pauser i rörelser genom trädgårdsrummen. Detta för att förstärka upplevelsen och kan ge utrymme för besökaren att njuta av det fysiska trädgårdsrummet (Keane 1996).

Ett exempel på kontrast till den japanska trädgårdstraditionen är den franska barockträdgården, där symmetri, geometriska former och strikt rumslig ordning utgör centrala gestaltningspriciper (Hobhouse, 2002). Detta skiljer sig från det japanska begreppet *ma,* där mellanrummet mellan olika element ges betydelse och bidrar till trädgårdens helhetsupplevelse. I den franska barockträdgården framträder i stället en tydligt geometrisk komposition, där fokus ligger på att skapa geometrisk ordning och symmetri i trädgården.

Balans och asymmetri

En annan mycket viktig designteknik för att uppnå en japansk känsla är att placera former och objekt asymmetriskt (Keane 1996). En trädgård ska utgå från naturliga och organiska former och inte se ut att vara anlagd. Det handlar om att skapa en balans i det hela. För många japaner anses västerländsk design ofta symmetriskt, detta är för att de föreställer sig Versailles trädgård. I kontrast är japansk design asymmetriskt. Symmetri anses som odynamisk och högdraget. Inga former eller objekt ska sticka ut i trädgården och sällan finns en dominant fokuspunkt, särskilt på sådant vis att de placeras centralt vilket kan ge ett symmetriskt intryck. Symmetri undviks också genom att stigar alltid har svängda former. Ett udda antal stenar är vanligt att hitta i en japansk trädgård. Ofta är de placerade i tretal eller i en triangel och ursprungligen symboliserade en stor sten Buddha och två mindre stenar hans följeslagare. Triangulära arrangemang kan även skapas med andra objekt som till exempel en planta, en lykta och en sten. Ett samspel mellan vertikala, horisontella och diagonala element, som ska representera himlen, jorden och människan, är också ett sådant exempel (Keane 1996).

Balans kan även uppnås med hjälp av relationen mellan plana ytor och element med volym (Keane 1996). Detta kan ha sitt ursprung från en grundtanke inom kinesisk trädgårdskonst; den harmoniska relationen mellan *Ying* och *Yang*, och kan vara vatten och berg i ett landskap. Vattenytan representerar det plana och bergen element med volym. I en japansk trädgård kan plana ytor vara en yta med plattat grus, även staket, murar och häckar. Ofta ramar dessa tydligt in platsen eller kan de också placeras in mellan andra element för att skapa djup i landskapsbilden. De plana elementen sätts i kontrast till volymer som ofta är stenar och klippta buskar (Keane 1996).

Symbolik

Symboler har en viktig roll för japanska trädgårdar och är en vanligt förekommande designteknik (Keane 1996). Finns det en förståelse för symboliken finns det även en förståelse för trädgårdarnas mening. Trots att mycket symbolik kommer från äldre tiders samhällen och filosofer, anses lärdomarna fortfarande som relevanta än idag. Olika symboler i den japanska trädgården kan handla om religion, att ge tur och långvarigt liv och lärdomar om livet. Det är också vanligt att kompositioner i trädgården kan symbolisera landskapsbilder från naturen, fast i miniatyrform (Keane 1996).

Lånade landskap

Designtekniken *shakkei* används för att integrera landskapet bakom med trädgården (Keane 1996) och översätts till ”lånade landskap” på svenska. Detta ger illusionen av att trädgården är större än vad den är därför att blicken riktars långt ut mot landskapet bakom. Trädgården ska utgöra förgrunden och se ut att smälta in i bakgrunden, som är det redan existerande naturlandskapet, ofta ett berg, ett vattenfall eller toppen av ett tempel uppe på en högre höjd i distansen (Keane 1996).

Återbruk

En designteknik som ibland används är återanvändandet av gamla objekt, denna teknik kallas på japanska *mitate* och direkt översatt betyder ordet ”se på nytt” (Keane 1996). Keane (1996) tar upp ett antal stenar, som tidigare haft en annan funktion, som på olika sätt har återanvänts i japanska trädgårdar. Ett av dem kunde vara en tidigare del av ett tempeltak, broar eller delen av en gammal stenlykta, som återbrukades till stenfat där besökare brukade tvätta händerna i, innan de skulle gå in i trädgården (Keane 1996). Ett annat exempel som lyfts är trampstenar som tidigare var gamla kvarnstenar. Enligt Keane (1996) är därför redan bearbetade stenar i trädgården vanligt förekommande och i kombination med naturstenar kan dessa material bilda nya typer av stenanläggningar och även vattenrännor i trädgården.

Gångar och stigar

För japanska trädgårdsdesigners utgör gångar och stigar inte bara en dekoration i trädgården, utan de är också ett sätt att styra hur miljön kommer att upplevas (Keane 1996). Ojämnt utplacerade trampstenar i dammar är menade för att föra blicken nedåt och få besökaren att fokusera på vägen. Ibland finns det en större platt sten bland trampstenarna där besökaren kan stanna upp och titta sig omkring, och är ett tecken på designerns noggranna val (Keane 1996). Vissa stigar i den japanska trädgården är endast till för att leda blicken och är inte menat att beträdas (Holm 1996). Detta är ett sätt att leda betraktaren till att studera miljön i den ordningen som designern tänkt sig. Stigarna binder visuellt samman kompositionen (Holm 1996).

2.3.3 Designelement

De mest förekommande designelementen som används i den japanska trädgårdskonsten är stenar, sand och grus, vatten, vegetation, broar och ornament som till exempel lanternor (Keane 1996). Elementen är ofta det som anses som det mest karaktäristiska i en japansk trädgård, men Holm (1996) förklarar att ornament och prydnader endast används när de är viktiga för trädgårdens gestaltning. Ofta fyller ornament praktiska funktioner och är inte bara där för estetiken. Keane (1996) poängterar vikten att förstå elementens filosofiska mening och symbolik för att uppnå en autentisk känsla.

Stenar

I nästan varje trädgård finns det stenar. Stenar bildar stommen och binder ihop platsen (Holm 1996). De fungerar som en tidlös bakgrund i trädgården och symboliserar oföränderlighet. Stenarna ska uttrycka sig på sådant vis att de alltid funnits på platsen (Holm 1996). Funktionellt används stenar vanligtvis till stigar (Keane 1996). Vackra stenar är också enligt Japans gamla naturtro shinto besjälade och framkallar känslor (Holm 1996: Keane 1996). Stenens form och färg är viktig: kantiga stenar används för stiliserade berglandskap, släta stenar placeras helst i närheten av vatten, runda/brokiga/groteskt formade stenar undviks (Holm 1996).

Sand och grus

Sand eller grus symboliserar vatten i torra landskapsträdgårdar (Holm 1996; Keane 1996). Många gånger imiteras vattnets rörelse med hjälp av krattning (Holm 1996). Mönstret i sanden eller gruset varierar och kan vara parallella linjer, cirkulära, våg- och spiralmönstrade. Stenar i gruset representerar öar. Runt stenar brukar mönster krattas för att föreställa vågor som sköljer över ”stranden” (Holm 1996). Ofta används vit sand i tempelträdgårdar och symboliserar renhet (Keane 1996). Keane (1996) belyser att det är på grund av landets goda tillgångar till resurser som grus och sand kan användas i många trädgårdar.

Vatten

Vatten symboliserar renhet i naturtron (Holm 1996). Vatten kan vara i form av bäckar, dammar, bamburör, vattenfall och vattenkar. Om till exempel en damm anläggs ska det se ut som det alltid funnits på platsen (Holm 1996). Kvaliteter som vatten tillför är ljud, dofter och rörelse (Holm 1996; Keane 1996). Vattenytan reflekterar ljus och dessutom har vatten svalkande påverkan (Keane 1996). Vatten används även för att skapa rymd (Keane 1996).

Vegetation

För mycket blommande växter och färger kan skapa ett brokigt och oroligt intryck (Holm 1996). Blomning och höstfärger förekommer gärna under kort tid och är vanligtvis av samma art. Holm (1996) skriver att artrikedom ofta inte är något som eftersträvas trots att det japanska klimatet ger förutsättningar för det. Vintergröna marktäckare används gärna i japanska trädgårdar och kan vara till exempel mossa eller buskar. Mycket resurser läggs på att träd och buskar ska beskäras och formklippas (Holm 1996).

Broar

Utifrån den funktionella aspekten används broar till för att ta sig över vatten, men de symboliserar även länken mellan två världar: människans värld och himlen eller gudavärlden (Keane 1996). Broar återfinns även i torra landskapsträdgårdar (Holm 1996; Keane 1996). Rödlackerade broar är ofta karaktäristiska för japanska trädgårdar men det är än vanligare med okonstlade sten- eller träbroar (Holm 1996). De enklaste broarna är träbroar av plankor eller timmer, eller en flat, avlång natursten. Många broar är vanligtvis låga och svagt välvda (Holm 1996).

Ornament

Ornament används sparsamt i den japanska trädgårdskonsten (Holm 1996). Trädgården ska inte vara pyntad, utan alla element på platsen ska ha sin mening. Därför har nästan alla element förutom estetiken en praktisk användning. Stenlyktor eller lanternor är vackra men användes ursprungligen för att lysa upp passager i mörkret. Vattenkar, kallad *tsukubai*, placerad nära ingången och är till för att rena händerna inför platsbesöket (Holm 1996).

Väggar och murar

För bildandet av rumsavdelningar används väggar och murar. Höjden, placeringen och genomsynligheten av dessa avgör hur platsen kommer att upplevas (Keane 1996). Som tidigare beskrivet ska trädgården inhägnas för att inte riskera att förstöras av omgivande landskap (Keane 1996). Trädgården ska helt eller delvis skärmas av med en mur för att inte riskeras att förstöras av omgivande landskap (Keane 1996). Inhägnader av bambu är vanligast men också trä, småkvistar och vide används (Holm 1996).

3. Platsstudie av Japandalen i Göteborgs Botaniska Trädgård

3.1 Bakgrund

Strax söder om centrala Göteborg i stadsdelen Änggården befinner sig Göteborgs botaniska trädgård. Förslaget att bygga en botanisk trädgård i Göteborg väcktes år 1912 när Göteborgs skolförening såg behovet av ett botaniskt undervisningsfält och sökte därmed medel ur Charles Felix Lindbergs Donationsfond (Eriksson 1991). Ungefär vid samma tidpunkt kom även filosofie doktor Sigurd Hansson med detta förslag. Därav grundades idén med fokus på utbildning och forskning. Den som fick uppdraget att anlägga det nya projektet var Carl Skottsberg, botaniker och forskare och trädgårdsprefekt (Weimarck 2003). Den första delen, Naturparken, gjordes tillgänglig för allmänheten år 1919 (Eriksson 1991). Botaniska trädgården fortsatte utvecklas och invigdes den 8 juni år 1923 i samband med den stora jubileumsutställningen för att hylla staden som skulle fylla 300 år (Eriksson 1991).

Redan tidigt i planeringen fanns ett intresse att samla in frön från olika världsdelar till den nya delen som skulle anläggas: klippträdgården (Eriksson 1991). På grund av bristen på pengar, trots Lindbergs Donationsfond, gjordes fröutbyten och påbörjades så snart som rådande världskrig var över. Denna bytesverksamhet har betytt mycket för trädgårdens utveckling (Eriksson 1991). Klippträdgården består av ett parti med växter från Asien. År 1950 blev skogsforskaren Bertil Lindquist prefekt och enligt honom hade botaniska trädgårdens ytterområde en framtid i vetenskapens tjänst. Mellan åren 1952 och 1953 reste Lindquist och den framstående studenten Tor Nitzelius till Japan och Sydostasien där de samlade in både växter och frön, och framför allt trädslag. Därmed medförde dessa resor till att Arboretet och Japandalen byggdes upp (Eriksson 1991).

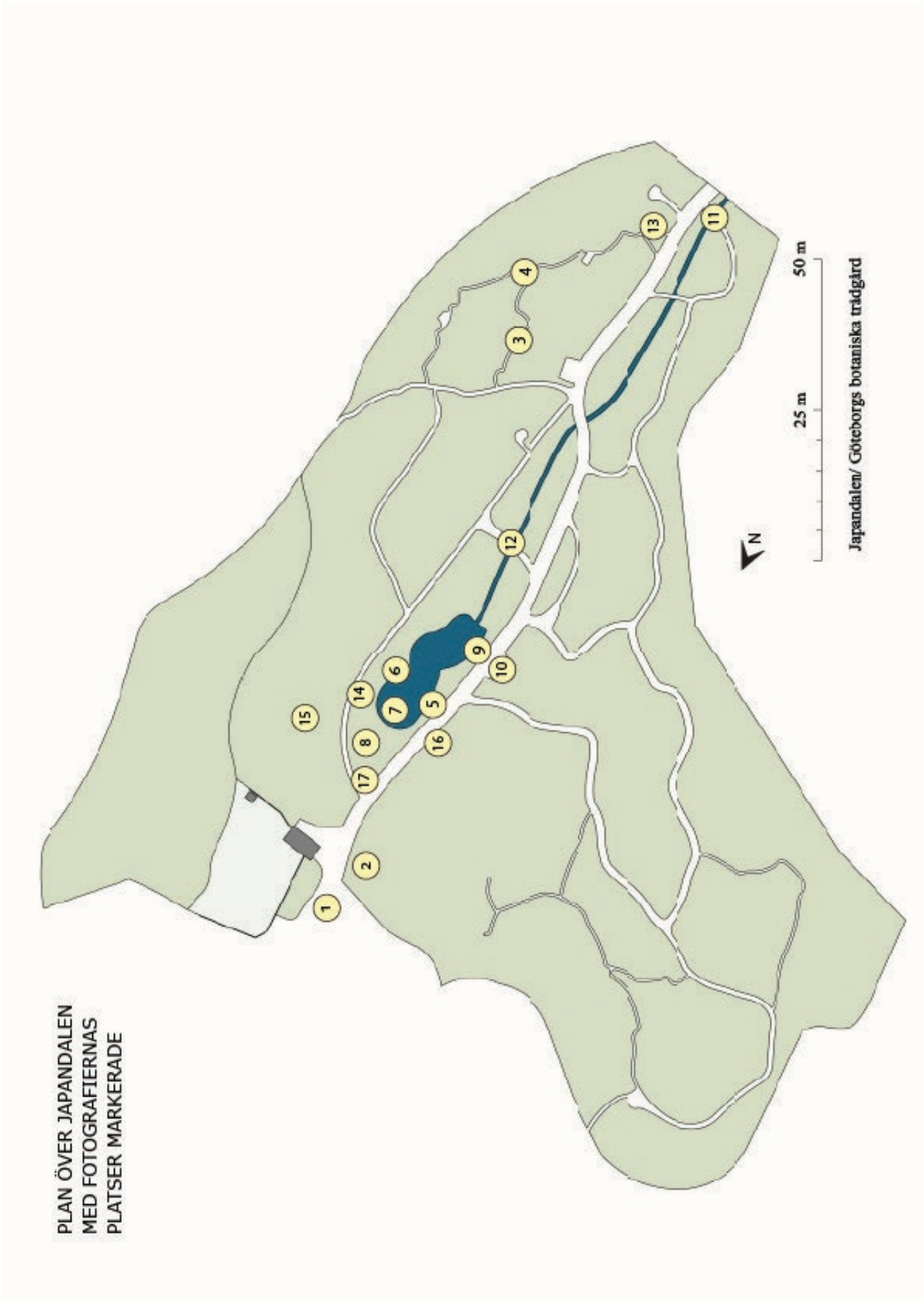
Idag är Göteborgs botaniska trädgård väl uppskattad av göteborgare och lockar till sig många turister. Trädgården rymmer 20 000 olika växtarter från mer än 130 länder (Göteborgs botaniska trädgård 2023). Den vetenskapliga trädsamlingen Arboretet befinner sig ute i naturreservatet Änggårdsbergen och är 55 hektar stort. Intill Arboretet finns Japandalen. I den japanska trädgården finns nästan 160 japanska trädslag och ännu fler buskarter (Göteborgs botaniska trädgård 2023).

Figur 2. Utdrag från Göteborgs botaniska trädgårds officiella översiktskarta, med fokus på Japandalen (Göteborgs botaniska trädgård u.å.). Används med tillstånd från Göteborgs botaniska trädgård.

3.2 Gestaltning – principer, tekniker och element

Förbi den långbranta backen genom Rhododendrondalen och Klippträdgården, befinner sig Japandalen. När man stiger in i huvudentrén möts man av ett kuperat landskap med en mossig backe och ett rött litet trähus för regnskydd (Bild 1 & Bild 2). Huvudgången fortsätter i en slingrig väg och delar upp sig i mindre stigar och stentrappor som också är slingrade. Stentrapporna leder en upp till bergen som omringar Japandalen från båda sidorna (Bild 1). Alla stenar på platsen är mosskantade eller nästan helt mosstäckta. Det finns tecken på att utformningen har anpassats efter den naturliga topografin genom att stigar har byggts för att kunna ta sig upp för högre höjder. Bergen som omger parken skulle kunna ses som ett exempel på lånade landskap även om detta inte är medvetet inspirerat av den japanska trädgårdskonsten.

Figur 3. Plan över Japandalen med fotografiernas platser markerade. Baskarta används med tillstånd från Göteborgs botaniska trädgård (Göteborgs botaniska trädgård u.å.). Numreringar bearbetade i Adobe Illustrator av författare.

Bild 1. Huvudentré till Japandalen.

Bild 2. Mossig backe precis vid entrén.

Bild 3. Slingrig stentrappa.

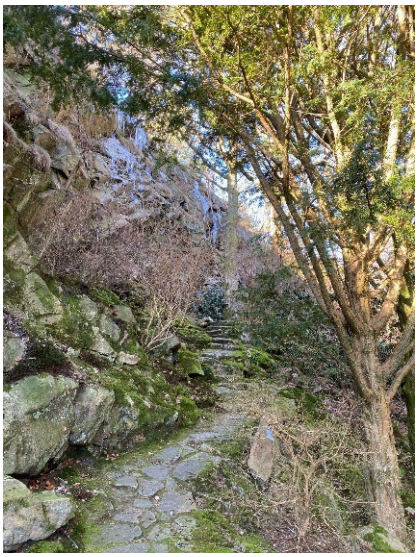

Bild 4. Skymtar berget.

En liten bit in i trädgården finns en organiskt formad damm med asymmetriskt placerade trampstenar (Bild 5 & 6). Besöket gjordes en kall, solig dag i februari vilket förklarar den igenomfrusna dammen. Bland trampstenarna finns en större sten som möjligtvis är medvetet placerad där för att besökaren ska stanna upp och titta en stund. Kring och i dammen finns stora stenblock placerade i grupper om tre och är tecken på användandet av tretal eller triangeltal (Bild 7). På sidan av dammen närmast entrén finner man en tsukubai, som just då var ur funktion. Vanligtvis brukar det finnas en kran utav bambu installerad.

Bild 5. Organiskt formad damm.

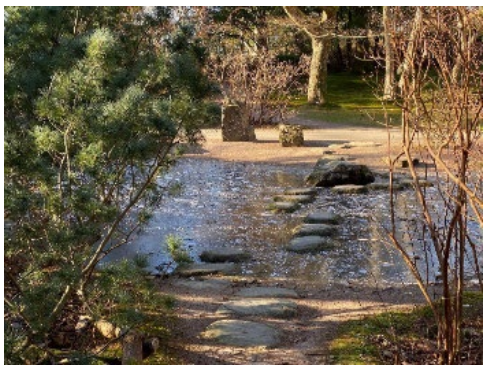

Bild 6. Asymmetriskt placerade trampstenar.

Bild 7. Designteknik: tretal.

Bild 8. Designelement: tsukubai.

Bild 9. Bambubågar och bäcken.

Bild 10. Designteknik: Rumsskapande.

Bild 11. Bro av sten.

Bild 12. Bro av trä.

Bild 13. Rumslighetsskapande och en noggrant utvald sten.

,

Bild 14. Designelement: stenlykta.

Bild 15. Mossa som den dominerande marktäckaren.

Bild 16. Varierande växtlighet på platsen.

Bild 17. Rododendronbuskar.

Tabell 2. Egna anteckningar kring funna designelement och tillhörande bilder.

Element	**Egna anteckningar**
Sten	*Huggna stenar och stenar med mossa på (Bild 3, 4, 5, 7 & 13). Trampstenar i dammen (Bild 5 & 6). Det finns många stengångar och trappor (Bild 3 & 4)*
Sand och grus	*Vissa gångar är grusgångar men det finns ingen symbolik för vatten på platsen (Bild 11 & 13).*
Vatten	*Dammen och bäcken ser ut att vara organiskt formade (Bild 5, 6, 7, 11 & 12).*
Vegetation	*Som botanisk trädgård, har platsen en riklig variation på växtlighet (Bild 16 & 17). Platsen är mycket grön även under vinterhalvåret tack vare rododendronbuskar och mossa som marktäckare. Vidare undersökningar på detta utförs inte i denna undersökning.*
Broar	*Enkla, plana broar av stenblock och trä fanns över den anlagda bäcken (Bild 11 & 12).*
Ornament	*Tsukubai (Bild 8) och stenlykta (Bild 14).*
Väggar och murar	*Hela platsen ramas in av ett högt berg på ena sidan och ett lägre berg på andra, och detta avspelar även på shakkei (Bild 2 & 4). Många smårum ramas in med ”bambubågar” (Bild 9 & 10).*

3.3 Upplevelsevärden

Tabell 3. De åtta upplevelsevärdena, dess beskrivning och mina personliga intryck av Japandalen. Stark: upplevs ständigt. Medel: upplevs ibland. Låg: upplevs aldrig.

Upplevelsevärdena (PSD) (Bengtsson et al. 2024:117, Grahn & Stoltz 2021)	**Beskrivning** (Bengtsson et al. 2024:117, Grahn & Stoltz 2021)	**Intryck** (Stark/Medel/Låg)
1. Naturlig	Att området är, ser ut att vara, spontant bildad med möjligheter till fascination och upptäckter.	Medel
2. Kultiverad	Platsen manifesterar essensen av kultur, såsom skulpturer fontäner, arrangemang av blommor och prydnadsväxter. Refererar till all form av medveten mänsklig verksamhet. Kan ofta kopplas till mindre ytor, t.ex. ett torg.	Stark
3. Sammanhållen	Att området upplevs stort och har enhetlig struktur och innehåll. Individen ska kunna utforska och vandra runt i området länge.	Medel
4. Diversifierad	Beskriver diversitet, komplexitet och artrikedom. Finns variation i färger, textur och former. Innehåller strukturella element såsom stenar, växter och vatten.	Stark
5. Skyddad	Att området har attraktiva privata platser där individen kan koppla av, vara gömd men samtidigt känna trygghet och kan blicka ut över omgivningen.	Stark
6. Öppen	Att området innehåller öppna fält och utsikt, dvs. panoramabild: långa siktlinjer. Ska finnas rum för varierande aktiviteter.	Låg
7. Rofylld	Att området är tyst, lugnt, känns tryggt och upplevs som välskött. Individen ska kunna reflektera och vara helt i sina egna tankar.	Stark
8. Social	Möjligheten att mötas och umgås med andra, både för aktivt sociala möten men också bara för de som vill känna sig delaktiga på avstånd och observera.	Medel

Intryck – stark

Kultiverad: Trädgården hade ett antal attribut som kan associeras med den japanska trädgårdskonsten och upplevdes som väldigt kultiverad. Mossan som marktäckare, slingrade stigar, tsukubai och stenlykta är några av dessa. Platsen är dessutom fylld med japanska träd och buskar. Mossan och berglandskapet har samtidigt en koppling till svenska skogar. Platsen var välskött och gav intryck av mänsklig påverkan.

Diversifierad: Japandalen består av en samling med hundratals arter från Japan och upplevs därför som mycket diversifierad. Det finns en stor variation på färger, struktur och former. Nu under vinterhalvåret hade de städsegröna växterna olika färgdjup. Vegetationen tillsammans med stenblock i olika former och färger samt de organiskt formade vattenstrukturerna förstärkte känslan av en komplex miljö. Det fanns mycket utrymme till att utforska platsen.

Skyddad: Delar av trädgården hade områden som upplevdes skyddat. Dessa kunde vara bänkar utplacerade nära de mindre stigarna och intill träd eller buskar. Det fanns även en känsla av avskildhet när man gick upp för stigarna på bergen där man kunde stanna upp och titta ut över trädgården eller sätta sig på någon sten.

Rofylld: Trädgården upplevdes som mycket rofylld. Särskilt dammen var en plats för avkoppling. Några besökare passerade trädgården men det gick ändå att vandra runt utan att bli störd av någon annan. Det var nog de många stigarna som möjliggjorde detta. Området var mycket välvårdat. Mossmattorna var helt fria från blad och skräp. Dessutom var skötselarbetarna aktiva under mitt besök och städade undan grenar och dylikt från mossan.

Intryck - medel

Naturlig: Vetskapen om att området är en botanisk trädgård gjorde det svårt att bedöma den som något man starkt upplever. Alla träd och buskar hade tillhörande namnbrickor. Det syns också att trädgården sköts om regelbundet, men de mosskantade stenarna och de organiskt formade vattenstrukturerna gav ett naturligt intryck.

Social: Platsen bedömdes som relativt social eftersom de flesta besökare sällan var ensamma. Ofta var de två eller hade de med sig en hund. Några kände skötselarbetarna och samtalade med dem. Vid dammen stannade folk för att sitta och samtala. De flesta passerade bara igenom trädgården och fortsatte sin promenad vidare till andra delar av den stora parken.

Intryck - låg

Öppen: Japandalen bedömdes inte som Öppen eftersom den inte innehåller öppna fält och utsikt. Trädgården bestod av mycket hög och ganska tät vegetation vilket inte möjliggjorde långa siktlinjer. I stället fanns tecken på småskalighet och rumsskapande. Möjligheten för varierande aktiviteter var mycket låg.

4. Diskussion

Hur skiljer sig japanska trädgårdar i väst från de i Japan?

När modernismen började ta form i Europa i slutet av 1800-talet introducerades för första gången japanska trädgårdar och har sedan dess fascinerat många västerländska formgivare (Holm 1996). Dessa väckte intresse genom sin avskalade estetik och harmoni där varje element hade en genomtänkt funktion och symbolik. Modernismen var en tid för att upptäcka nya stilar och uttrycksformer. Det var många formgivare som såg den japanska trädgården som en kontrast till det dekorativa och symmetriska som ofta återfanns i västerländska trädgårdar (Keane 1996).

I Japan har trädgårdskonsten en lång tradition och är djupt rotad i filosofiska och religiösa idéer, såsom shinto, zenbuddhism och taoism (Holm 1996; Keane 1996). De första i väst som började utforma japanska trädgårdar tolkade dessa ofta genom ett förenklat eller exotifierat filter, vilket gjorde att de filosofiska och kulturella djup försvann i översättningen (Hobhouse 2002). Istället betonades ornament såsom stenlyktor, rödlackerade broar som kopplades till Japan. Ornamenten placerades utan större förståelse för deras kontextuella betydelse, vilket resulterade inte i lika autentiska trädgårdar som de hade önskat (Hobhouse 2002; Holm 1996; Nakane 2006)). Syftet blev ibland att "visa upp" japansk kultur snarare än att återskapa en lugn plats för rekreation. I Japan finns inget behov av att signalera japanskhet, utan det handlar snarare om att utgöra ett uttryck för en livssyn präglad av naturens rytm med årstidernas skiftningar och människans plats i världen (Keane 1996; Nakane 2006). Japanska trädgårdar i Japan är designade för att vara en del av det dagliga livet och är en plats för återhämtning och reflektion. Däremot syftar litteraturen till att västerländska tolkningar gärna framkallar känslan av japansk kultur (Hobhouse 2002; Holm 1996; Keane 1996).

Sammanfattningsvis kan skillnaderna mellan japanska trädgårdar i väst och i Japan förstås som skillnad i själva intentionerna bakom gestaltningen. Den japanska traditionen lägger tonvikt vid process, tolkning och livsfilosofi, medan i väst finns det ofta en estetisk ambition. Processen enligt den japanska traditionen handlar mycket om skötselaspekterna och hur det är viktigt att dessa följs med redan från början i utformningen. Som Holm (1996) belyser är det på grund av skillnader i arbetsförhållandena mellan Japan och väst som skötseln i en japansk trädgård i väst kan falla i glömska. Trädgårdar i väst utvecklar vanligtvis i tre stadier varav designen kommer först, sedan anläggningen och slutligen förvaltningen (Keane 1996). Det är därför viktigt att förstå hur högintensiv skötseln i en japansk trädgård kan vara för att kunna uppnå en autentisk känsla (Holm 1996; Keane 1996).

Vad kännetecknar japansk trädgårdskonst?

I den andra delen av litteraturstudien undersöktes ett sätt att definiera den komplexa japanska trädgårdskonsten. De designprinciper, designtekniker och designelement som beskrivs i resultatdelen är bara en introduktion till trädgårdskonstens bakomliggande tankar och idéer kring gestalning, och besvarar inte hela frågan.

Det finns två viktiga designprinciper eller grundprinciper inom japansk trädgårdskonst: att ta lärdom av naturen och göra sin egen tolkning av den (Keane 1996). Keane (1996) menar att avsikten inte är att kopiera naturen, utan det handlar om att värdera de lärdomar som naturen har om livet, universum och människans plats i det hela. Trädgården är ett sätt att uttrycka konst och reflekterar sociala, kulturella och individuella

värden (Keane 1996). Keane (1996) förklarar djupare de två grundprinciperna genom att ta upp årstidsväxlingarna och trädgårdsskötseln som ytterligare viktiga roller och principer i trädgården. Årstidsväxlingarna visualiserar ett koncept grundat på ett japanskt ordspråk som säger att det enda som är permanent i vår värld är förändringen själv. För japaner är det viktigt att leva i symbios med naturen och ta del av de fyra årstiderna (Nakane 2006). Att förstärka de olika årstiderna genom noggrannt utvalda växter beskriver Keane (1996) som en annan viktig designprincip. Den sista principen som Keane (1996) tar upp är trädgårdsskötseln. Gestaltning och skötsel hör ihop och är beroende av varandra. Brister i skötseln och förvaltningen påverkar trädgårdens utformning och kvalité (Keane 1996). Designprinciperna har en universell användning och går att applicera även i andra länder (Holm 1996).

Designtekniker beskriver vilka metoder som används för att skapa trädgården (Keane 1996). Teknikerna beskriver rumslighetsskapande, hur man uppnår balans, användandet av symbolik, lånade landskap, återbruk samt hur man anlägger gångar och stigar. Alla dessa designtekniker går att utföras på många olika sätt och även om det finns "regler" att förhålla sig till för att skapa en autentisk japansk trädgård, uppmuntrar Keane (1996) formgivaren att göra sina egna tolkningar av dessa.

Det är av betydelse att förstå designelementens filosofiska mening och symbolik (Keane 1996). Enligt Keane (1996) är stenar, sand och grus, vatten, vegetation, broar och ornament de mest förekommande designelementen. Bland dessa är stenar den absolut vanligaste. Holm (1996) beskriver att det är stenarna som bildar stommen och binder ihop platsen och att en japansk trädgård kan bestå av endast sten och grus. Ornament har historiskt sett uppfyllt funktioner i de japanska trädgårdarna som inte längre används idag och bör användas sparsamt (Holm 1996). Stenlyktor eller lanternor är ornament som ursprungligen användes för att lysa upp passager i mörkret men används ofta som pynt i dagens trädgårdar (Holm 1996).

Sammanfattningsvis visar litteraturen att japansk trädgårdskonst kännetecknas av ett medvetet och filosofiskt förhållningssätt till naturen. Trädgården bygger på en djup förståelse för samspelet mellan människa, natur och tid. Utifrån detta kan en plats för närvaro, reflektion och harmoni utformas.

Hur har man tagit inspiration från den japanska trädgårdskonsten vid gestaltning av en trädgård i Sverige?

Japandalen är en botanisk trädgård och är främst till för att visa upp och sprida kunskap om japansk botanik. Därav är japandalen inte huvudsakligen utformad som en japansk trädgård. I gestaltningen fann jag dock ett antal japanska designprinciper, tekniker och element beskrivna av Keane (1996). Dessa är baserade på mina egna tolkningar av platsen och är inte nödvändigtvis medvetna val från trädgårdsplanerarnas håll.

På platsen fann jag flera designprinciper, tekniker och element. Det syns att man har tagit inspiration av naturen. Jag upplevde att platsen anlagdas utifrån den naturliga topografin genom att bibehålla det kuperade landskapet, och flera olika rum skapades med hjälp av detta; ett exempel på designteknik. De mosstäckta stenytorna i kombination med den japanska växtligheten gav mig en stark association till Japan men påminde mig också om svenska gamla skogar. Det gjorde att platsen fick sin egen unika karaktär. Japandalen var en mycket grön plats att besöka under vinterhalvåret med städsegröna träd och buskar. Den stora artvariationen gör platsen intressant att besöka året om. De anlagda ytorna som dammen och bäcken såg ut att vara naturliga på grund av dess organiskt formade strukturer och är ett annat tecken på att man har tagit inspiration från naturen. De designtekniker som jag fann var rumslighetsskapande, balans och asymmetri, lånade landskap samt flera gångar och stigar. Jag fann mycket asymmetri på platsen i de svängda

stigarna och i hur stenarna var utplacerade. Vid dammen fann jag flera stenar placerade i tretal. Även en tsukubai hade placerats tillsammans med en större och en mindre sten. Jag fann några exempel på stenstigar som endast var till för att leda blicken och som inte var menat för att beträdas som Holm (1996) beskriver vanlig teknik i japanska trädgårdar.

De flesta designelement beskrivna av Keane och Holm hittades. Dessa var stenar, vatten, vegetation, broar, ornament samt väggar och murar. Ornamenten tsukubai och en stenlykta hittades men var båda trasiga och hade gömts undan. Utan dessa kunde trädgården ändå associeras med Japan och det fanns många andra attribut som förstärkte den japanska känslan. Mossan som marktäckare och de japanska växtarterna bidrog till platsens helhet och dammen med de asymmetriskt placerade trampstenarna utgjorde en central plats i trädgården. Över den anlagda bäcken fanns enkla broar i sten eller trä. På grund av att bäcken var slingrig och kantades av mossa och stora stenblock gav det intrycket av att den länge funnits på platsen. Inhägnader av låga bambubågar användes för att skapa rum, kantade gångar för att skydda mossan.

Det kringliggande berglandskapet integrerades väl i trädgården och upplevdes som en ytterligare dimension. Själv tolkade jag det som ett exempel på lånade landskap trots att det kanske inte var menat att ta inspiration från just den japanska trädgårdskonsten. Bergen inhägnade trädgården och skärmade av platsen från andra parkdelar, och är både ett exempel på designtekniken rumslighetsskapande men som också kan ses som ett designelement.

Hur kan japansk trädgårdskonst i en västerländsk kontext bidra till hälsofrämjande miljö?

I Japandalen undersöktes slutligen hälsofrämjande värden utifrån Patrik Grahns åtta upplevelsevärden och baserade på mina egna intryck. De upplevelsevärden jag fick starka intryck av var *kultiverad, diversifierad, skyddad och rofylld.* Starka intryck bedömde jag som något man alltid kan uppleva på platsen. Som en japansk botanisk trädgård i svenskt klimat kunde jag bedöma trädgården som *diversifierad* och dessa tillsammans med de olika japanska attributen upplevdes platsen även *kultiverad*. Att platsen var *rofylld* såg jag som något som kunde kopplas ihop med att den också var *skyddad*. Medelstarka intryck var *naturlig* och *social.* Jag bedömde inte *naturlig* som ett starkt intryck eftersom Japandalen var en botaniskt trädgård där all växtlighet hade tillhörande namnbrickor. Jag har förstått det som att det måste se ut som att det bildats spontant för att se naturligt ut vilket det gjorde till viss del, särskilt de mosskantade stenarna. Som en japansk trädgård tycker jag att *naturlig* passar bra som ett medelstarkt intryck eftersom det i den japanska trädgårdskonsten är viktigt att kunna, med hjälp av skötsel, styra naturen och samtidigt få den att se naturlig ut. Japandalen upplevdes som relativ social vid den tidpunkten jag besökte platsen. Oftast passerade de Japandalen som en del av en promenad i den stora parken. Det enda intrycket som jag inte upplevde på platsen var *öppen.* Min tolkning var att det måste finnas öppna fält och utsikt, samt skapa möjlighet för varierande aktiviteter som idrott för att upplevas öppen. Den rofyllda stämningen och den ganska tätbevuxna växligheten gjorde det svårt för detta upplevelsevärde att träda fram.

De åtta upplevelsevärdena kan delas in i restorativa och stimulerande miljöer (Grahn et alt. 2024). De restorativa är: *rofylld, sammanhållen* och *naturlig.* De stimulerande är: *varierad*, *öppen*, *kultiverad* och *social*. Utifrån mina bedömningar kunde jag dra slutsatsen att Japandalen upplevdes både som restorativ och stimulerande. Kombinationen av dessa upplevelsevärden skapar möjligheter för hälsofrämjande värden för den som besöker Japandalen. Som tidigare forskningar har visat, kan japanska trädgårdar vara både lugnande och stimulerande för hjärnan genom att bara titta på eller vistas i trädgården (Goto et al. 2020; Goto et al. 2016).

4.1 Metoddiskussion

I denna studie har det varit svårt att hålla det strikt vetenskapligt eftersom litteraturen skrivna av bland annat Keane (1996) och Holm (1996) är anpassat för både hobbyister och designers. Det Keane (1996) och Holm (1996) beskriver anses dock som etablerade teorier som återfunnits i flera uppsatser som berör detta ämne. Trots att litteraturen inte är ny, är innehållet fortfarande väldigt relevant. De centrala designprinciper, tekniker och element återfinns i flera andra källor och det finns många olika sätt att definiera japanska trädgårdar. Beskrivningarna av Keane och Holm var lätta att ta till sig och det gick bra att identifiera och tolka designprinciper, tekniker och element på plats i Japandalen. Det som däremot var ett begränsande inslag i metoden var att analysen av Japandalen till stor del grundas på subjektiva intryck och tolkningar. Det är möjligt att andra observatörer skulle lägga märke till andra detaljer eller uppleva platsen annorlunda. Dessutom fanns en risk att platsens gestaltning inte huvudsakligen syftade till att följa japanska trädgårdsprinciper. Det fanns inte mycket litteratur som kunde säkerställa detta. Det som var säkert var att, som en botanisk trädgård, var Japandalens syfte att sprida kunskap och presentera japanska växtarter i Sverige. Trots detta har metoden varit lämplig att utforska hur japanska trädgårdar kan uppfattas och förstås i en västerländsk kontext. Litteraturen och platsstudien kompletterade varandra och gav konkreta exempel på hur designprinciperna manifesterar sig i praktiken. Egna observationer och uppfattningar av Patrik Grahns upplevelsevärden gav ett trovärdigt resultat, men för en djupare förståelse vore det intressant med ytterligare insikter från förvaltare, trädgårdsplanerare och återkommande användare av platsen.

För att ännu mer fördjupa kunskapen om japansk trädgårdskonst i västerländsk kontext vore det intressant att undersöka fler exempel på japaninspirerade trädgårdar i andra trädgårdar i Sverige, samt på internationell nivå. Det vore dessutom oerhört intressant att undersöka hur japanska trädgårdsprinciper kan integreras i moderna urbana miljöer för att skapa mer hållbara och hälsofrämjande platser i den offenltiga miljön. Skötselns roll har många gånger lyfts som en viktig del i designprocessen och är också något relevant att undersöka vidare.

4.2 Slutsats

Denna studie har visat att japansk trädgårdskonst är en djupt filosofisk och kulturellt förankrad form av gestaltning, som grundas i den japanska naturuppfattningen och religion. Genom litteraturstudien framgår det att skillnaden mellan japanska trädgårdar i Japan och i väst handlar om intention och förståelse. I väst har trädgårdarna många gånger tolkats utifrån ett estetiskt perspektiv där trädgårdarna har utformats utifrån misstolkningar av att det är ornamenten och de fysiska element som utgör en japansk trädgård. Undersökningen av Japandalen visar dock att det är möjligt att i västerländsk kontext inspireras av japanska designprinciper, designtekniker och designelement på ett sätt som fångar essensen av trädgårdskonsten. Det finns två grundläggande principer inom japansk trädgårdsdesign enligt Marc Peter Keane (1996). Det första är att ta lärdom från naturen, och det andra, som en följd av detta, är att göra sin egen tolkning av den. Genom att ta inspiration från de viktigaste designprinciperna och implementera sina egna tolkningar kan formgivaren lämna egna avtryck och på så vis skapa en mer autentisk japansk trädgård. Utifrån Patrik Grahns åtta upplevelsevärden kunde Japandalen dessutom bedömas som en hälsofrämjande miljö. Japandalen upplevdes som främst restorativ men också stimulerande. Detta visar att värden från japanska trädgårdar kan överföras och bidra till hälsan även i en svensk kontext – förutsatt att förståelsen för deras grund-och skötselprinciper respekteras och anpassas.

Referenser

Eriksson, F. (1991). *Göteborgs botaniska trädgård*. Göteborg: Tre böcker förlag.

Grahn, P., Bengtsson, A. & Stoltz, J. (2024*). Grönskan i den byggda miljön och dess hälsoaspekter.* I Stigsdotter, C. (red.) Den byggda formens betydelse – Kunskap från forskning. Boverket, s. 112-125. ISBN pdf: 978-91-89581-49-4

den-byggda-formens-betydelse---kunskap-fran-forskning.pdf [2025-01-29]

Grahn, P. & Stoltz, J. (2021). *Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics*. Urban Forestry & Urban Greening, 59. doi: 10.1016/j. ufug.2021.126989

goto-et-al-2020-the-mechanism-of-relaxation-by-viewing-a-japanese-garden-a-pilot-study.pdf [2025-01-29]

Goto, S., Gianfagia, T.J., Munafo, J.P., Fujii, E., Shen, X., Sun, M. Shi, B.E., Liu, C., Hamano H. & Herrup, K. (2016). *The Power of Traditional Design Techniques: The Effects of Viewing a Japanese Garden on Individuals With Cognitive Impairment.* Health Environments Research & Design Journal, Vol. 10(4), s. 74-86. DOI: 10.1177/1937586716680064

goto-et-al-2016-the-power-of-traditional-design-techniques-the-effects-of-viewing-a-japanese-garden-on-individuals-with.pdf [2025-01-30]

Goto, S., Morota, Y., Liu, C., Sun, M., Shi, B.E. & Herrup, K. (2020). *The Mechanism of Relaxation by Viewing a Japanese Garden: A Pilot Study.* Health Environments Research & Design Journal, Vol. 13(4), s. 31-43. DOI: 10.1177/1937586720924729

goto-et-al-2020-the-mechanism-of-relaxation-by-viewing-a-japanese-garden-a-pilot-study.pdf [2025-01-30]

Goto, S. & Naka, T. (2016). *Japanese Gardens: symbolism and design.* London and New York: Routledge.

9781315685267_googlepreview.pdf [2025-02-27]

Göteborgs botaniska trädgård (2023), tillgänglig via

Japandalen - Göteborgs botaniska trädgård [2025-03-11]

Hobhouse, P. (2002). Trädgårdskonstens historia 3000 år. Natur och kultur.

Holm, C. (1996*). Inspiration från Japanska trädgårdar*. Köping: Natur och Kultur.

Keane, M.P. (1996). *Japanese garden design*. Tokyo: Tuttle publishing.

Nakane, S. (2006). *Structure in Japanese Garden*. The Antioch Review, Vol. 64, No. 2, Glorious Gardens, pp. 217-220.

Nakane-StructureJapaneseGarden-2006.pdf [2025-01-29]

Rudolph, R. C. (1974). *Thunberg in Japan and his Flora Japonica in Japanese*. Monumenta Nipponica, vol. 29 (2), ss. 163-179.

Rudolph-ThunbergJapanFlora-1974.pdf [2025-02-19]

Weimarck, G. (2003). *CARL SKOTTSBERG – resenär, forskare, trädgårdsprefekt, folkbildare, person.* Göteborgs botaniska trädgård. ISBN 91-87068-38-9

Skottsberg biografi 8 [2025-03-11]

Bildkällor

Figur 1. Upplelvelsevärdena i förhållande till miljöstödspyramiden (Egen bearbetning efter Grahn et al. 2024). (s. 10)

Grahn, P., Bengtsson, A. & Stoltz, J. (2024). *Grönskan i den byggda miljön och dess hälsoaspekter*. [illustration]. den-byggda-formens-betydelse---kunskap-fran-forskning.pdf (Hämtad 2025-01-29)

Figur 2. Utdrag från Göteborgs botaniska trädgårds offeciella översiktskarta, med fokus på Japandalen (Göteborgs botaniska trädgård u.å.). Används med tillstånd från Göteborgs botaniska trädgård. (s. 20)

Göteborgs botaniska trädgård. (u.å.). *Upptäck Botaniska – på lätt svenska*. Västra Götalandsregionen. Tillgänglig via: upptack-botaniska---pa-latt-svenska.pdf (Hämtad 2025-06-24)

Figur 3. Plan över Japandalen med fotografiernas platser markerade. Baskarta används med tillstånd från Göteborgs botaniska trädgård (Göteborgs botaniska trädgård u.å.). Numreringar bearbetade i Adobe Illustrator av författaren (s. 21)

Göteborgs botaniska trädgård. (u.å.). (Hämtad 2025-11-27)

Övriga fotografier är tagna av Charinya Boonsawa, 2025.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316

☒ JA, jag, Charinya Boonsawa har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.